

સાયન્સ સેન્ટર વ્યુઝ લેટર

માર્ચ ૨૦૧૬
અંક - ૧૦

સાયન્સ સેન્ટર

વોલ્યુમ ૧, ઇશ્યુ ૧૦

વિજ્ઞાનમાં નવીન ખોજ

આપણી સૂર્યમાળામાં નવી દુનિયા હોવાના પુરાવા મળ્યા.

ખગોળશસ્ત્રીઓ એ સૂર્યમાળાની ખૂબ જ દૂર બહારની તરફ પૃથ્વી કરતાં ૧૦ ગજાં વજનદાર, નેપ્યુન કરે છે તેના કરતાં સૂર્યથી ૨૦ ગજાં દૂરની કક્ષામાં ફરતો ગ્રહ શોધ્યો. 'આ ખરા અર્થમાં નવમો ગ્રહ હ શે' – કેલિફોનિયા ઇન્સ્ટટ્યુટ ઓફ ટેકનોલોજી (કલેક્ટ), પાસાડેનાના સંશોધક માઈક બ્રાઉન કહેયું.

પ્રકાશક
મિલિન ટોરવાણે
આઈ.એ.એ.સ.
મ્યુનિસિપલ કમિશનર

સંપાદક
કી. વાય. ભર્લ
ડ. મ્યુનિસિપલ કમિશનર

સહ સંપાદક
ભામિની મહિંડા
શીફુ કયુરેટર

દિવ્યોશ ગામેતી
કયુરેટર (સાયન્સ)

આ માસના વૈજ્ઞાનિક

પ્રોફેસર યુ.આર.રાવ

ડૉ. યુ.આર.રાવનો જન્મ કલ્યાંક રજયના દક્ષિણ કેનેરા જિલ્લાના ઓડમર ગામે માર્ચ ૧૦, ૧૯૭૨ માંથે હતો. તેણોની જાતના વિશ્વના અધિકારીઓના અંતરિક વિશાળીઓમાં થાપ છે. તેમના પિતાજીનું નામ લક્ષ્મીનારાયણ રાવ અને માતાજીનું નામ કૃષ્ણાવેલી હતું. તેમનું પૂરું નામ ડિપી રામચંદ્ર રાવ (યુ.આર.રાવ) છે. તેમણે પ્રો. યુ.આર.રાવ તથા શાણા-કોલેજનું શિશ્ય, પોતાના વત્તા નજીકના સ્થળીઓ લીલુંદું, તે અનુસંધાતક અભ્યાસ માટે ભાનરસ હિંદુ યુનિવર્સિટી, વાદ્યાશસીંદ્રાધાર થયા અને ૧૯૫૮માં તેણે એમ.એસ.સી. માં ડિપી થયા. તે જ વર્ષ તેણે પી.એચ.ડી. કરવા અમદાવાદમાં કિઝિકલ ટર સ ચ' લે બો રો ટ ૨૧૧ (પી.આર.એ.લ.)માં દાખલ થયા. અને પ્રો.વિક્રમ સાચામાઈના માંગદર્શન ડેટા ક્રોસિક વિડિઓનો અંગે સંશોધન અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

પી.આર.એ.લ. ખાતે ૧૯૬૮ થી ૧૯૭૦ના સમયગાળામાં તેમણે એસોસિએટ પ્રોફેસર તરીકે સેવાઓ આપી. પાયોનિર અને || દારા મળેલાં અવલોકનોને તેમાંથી સંશોધનો દારા ચારી રીતે સમજવાળાં સફળતા સાંપરી હતી. પૃથ્વી ઉપરનાં અવલોકનો દારા ભૂયંબકીય જંગવતો અને સૌર

જાહીદી હતો.)ના પટલ સાથે આંશિક ૩૦ ડિગ્રી નીચેની તરફ વળેલા છે.

બ્રાઉન અને બેટગીન બોલસ્ટરે કરેલું નવું મોડલીગ કાર્ય રસપદ ઘટના છે. તેમનું કાર્ય દર્શાવે છે કે ગુરુત્વકર્ષણની અસર જે આશરે ૧૦-પૃથ્વી-દળ જેટલી છે, જે નવમા ગ્રહને વિરુદ્ધ કક્ષામાં ગોરે છે. – જેમાંથી ગ્રહને સૂર્યથી સૌથી નજીકનો એક માર્ગ જે બીજા બધા ગ્રહોથી ૧૮૦ ડિગ્રીનો છે. – જે કે બીજોસ ની અસાધારણ કક્ષાઓ દર્શાવે છે.

નવમો ગ્રહ સૂર્યથી ખૂબ નજીકના અંતરે ઉદ્ભબ્યો હોઈ શકે. જે ગુરુ અને શનિની ગુરુત્વકર્ષણની અસરને કારણે હાલના સ્થાન પર ફેંકાય ગયો હતે – તેવું બ્રાઉન અને બેટગીને જાળાયું હતું. વધુમાં તેમણે જાળાયુકે જો નવમો ગ્રહ વાસ્તવિક હોય તો તે આપણી સૂર્યમાળામાં મહત્વની ખાતી જગ્યા પૂરી કરશે.

પદ્ધતિના સંબંધો તેમણે સૌ પ્રથમવાર સમજાવ્યા હતા. ઈ.સ. ૧૯૭૮માં ભારતના આર્બિક ઉપગ્રહની રીજાઈન અને રચના તેમણે કરી હતી. ત્યારપણી ભાલ્કર | અને || ની રીજાઈન, રચના અને સફાગતાવ્યક્તિ ઉત્ત્યન પણ અનુક્રમે ઈ.સ. ૧૯૭૮ અને ઈ.સ. ૧૯૮૧માં કરાયાં હતાં પ્રથમ પ્રાયોગિક ભૂસ્થિત ઉપગ્રહ 'એપ્લા' જૂન, ૧૯૮૧માં ડો. રાવા નેતૃત્વ હેઠળ જ અંતરિક્ષમાં મુક્ખ્યા હતો.

પાયોનિયર ૬, ૭, ૮, ૯ના અવલોકનોના તેમાં અભ્યાસ ઉપરથી તે મણો કરે લી ઉચ્ચ તારવરીઓના કારણે અમેરિકાની અંતરિક સંશોધન સંસ્થા(નાસા) તરફથી ઈ.સ. ૧૯૭૫માં પ્રોફેસર રાવને 'કુષ્ણ અન્યોવેન્ટ એવોઈ' અન્યાયત કરવામાં આવ્યો. રશીયાની ટિવિ શ. ૧. ન અ કુદ્ર મી અને ઈ.સ. ૧૯૭૮માં પ્રો.રાવને તેમણે આર્થિક ઉપગ્રહની સકળતા માટે બિરદાલી 'રશીયન સન્માન પદક'-મેડલ ઓફ આર્ટ' અન્યાયત કર્યો હતો. તેણોને હિરિઓન આશ્રમ પ્રેરિત 'ડો. વિક્રમ સાચામાઈ' સંશોધન એવોઈ, 'ડો. શાંતિસરૂપ ભટ્ટાચાર પ્રાઈઝ', કલ્યાંક રજય સરકારે 'રાજ્યોન્સ્ટ્રેટિવ એવોઈ', 'નેશનલ રિઝાર્ફિન એવોઈ', 'વાર્ષિક સંશોધન એવોઈ', 'પદ ભૂષણ', 'પી.સી.મહાલનો બિસ ચંદ્ર', 'ખુરી ગાળારિન મેડલ', 'બેલન, રી. ઈમીલ સ્મારક એવોઈ', 'ભાસિન

સાયન્સ ફેક્ટ માર્ચ ૨૦૧૬

સમય

મંગળવાર થી શુક્રવાર
સવારે ૬.૩૦ થી સાંજે ૪.૩૦

શનિવાર, રવિવાર
તથા

જાહેર રંગણા દિવસ
સવારે ૬.૩૦ થી સાંજે ૬.૩૦

સરનામું

સાયન્સ સેન્ટર સુરત
સિટીલાઈટ રોડ,
સુરત - ૩૮૦ ૦૦૭

કોન નં.

૦૨૬૧ - ૨૨૪૫૮૪૭
+૯૧ ૯૭૨૭૭ ૪૦૦૦૭

કેન્દ્ર નં.

૯૧-૨૬૧-૨૨૪૫૮૪૬

ઈ-મેઇલ

sciencecentre@suratmunicipal.org

વેલ સાઈટ

www.suratmunicipal.gov.in

૧.માર્ચ	સ્વ ઈજા જાગૃતિ દિવસ
૩.માર્ચ ૧૮૩૮	અમેરીકન ખગોળ વૈજ્ઞાનિક જ્યોર્જ ડબ્લ્યુ. હીલ (યંત્રની અમદાકાશ દર્શાવનાર)નો જન્મ
૩.માર્ચ ૧૮૪૭	એલેક્ઝાન્ડર ગ્રેહામ બેલ (ટેલિફોનના શોધક)નો જન્મ.
૩.માર્ચ ૧૮૬૮	ભારતમાં સૌપ્રથમ ૧૪૦ કિ.મી.ની જડપે દોડતી દિલ્હી અને હાવરા વચ્ચે રાજ્યાની આગામી શરૂ થઈ.
૪.માર્ચ ૧૭૫૪	બેન્જામીન વોટરહાઉસ (શિતળાની રસીનાં શોધક) નો જન્મ
૫.માર્ચ ૧૮૭૭	વેલેન્ટીના તેરેશકોવા (અવકાશમાં પ્રવેશ કરનાર સોથી પહેલા મહિલા અવકાશયાત્રી)નો જન્મ.
૮.માર્ચ	ઓંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ (યુ.અન. દ્વારા)
૮.માર્ચ ૧૮૭૮	જર્મન ભૌતિક અને રસાયન શાસ્ત્રી, ઓટો હાન (રેડીયો યોરીયમ અને એક્ટીનીયમનાં શોધક) નો જન્મ. .
૯.માર્ચ ૧૮૩૪	યુરિ ગાગારિન (વિશ્વના સર્વપ્રथમ અવકાશયાત્રી)નો જન્મ.
૧૦.માર્ચ ૧૮૭૯	એલેક્ઝાન્ડર ગ્રેહામ બેલ દ્વારા તેના મદદનીશ બોટિસ સાથે ટેલિફોન પર વાતચીત કરીને ટેલિફોનની શોધનો પ્રથમ પ્રયોગ કરવામાંનાયો.
૧૩.માર્ચ ૧૭૮૧	વિષ્ણ્યાત ખગોળશાસ્ત્રી હર્ષલે 'પુરેન્સ' ગ્રહની શોધ કરી.
૧૪.માર્ચ ૧૮૭૮	સર આલબર્ટ આઈન્સ્ટાઈન (સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાંતના શોધક)નો જન્મ.
૧૭.માર્ચ ૧૭૮૭	જ્યોર્જ સીમોન ઓહમ (ઓહમનાં નિયમનાં શોધક)નો જન્મ.
૧૮.માર્ચ ૧૮૫૮	જર્મન ઈંજિનેર, રૂડોલ્ફ ડીઝલ (ડીઝલ મોટરનાંશોધક)નો જન્મ.
૨૧.માર્ચ ૨૦૧૬	આ તારીખે દિવસ અને રાત સરખા થાય છે. (વસ્તં સંપાદ)
૨૧.માર્ચ	વિશ્વ ડાઉનસેન્ટ્ર્યુમ દિવસ.
૨૨.માર્ચ	વિશ્વ જળ દિવસ.
૨૩.માર્ચ	વિશ્વ મેટરાલાજીક દિવસ. (ડબ્લ્યુ. અમ. આ.)
૨૪.માર્ચ ૧૮૫૪	હિન્દ ખાતેથી કલકત્તાથી આગ્રા પહેલો વહેલો તાર સંદેશો ગયો અને હિન્દમાં ટેલિગ્રામ યુગની શરૂઆત થઈ.
૨૭.માર્ચ ૧૮૪૫	વિલ્હેમ ક્રાનરેડ રોજન (નોબલ પ્રાઇઝ વિજેતા તથા 'ક્ષ' કિરણના શોધક)નો જન્મ
૨૮.માર્ચ ૧૮૬૭	ફાન્સે 'દ રીડાઉટેબલ' નામની સબમરીન તરતી મુકી, જે દુનિયામાં મોટામાં મોટી ગણાય
૩૧, જેન્નું	વજન ૭૭૮૦ ટન, લંબાઈ ૪૧૮ ફીટ છે.

જવાબ : (૧)-(૫), (૨)-(૬), (૩)-(૫), (૪)-(૮), (૫)-(૬), (૬)-(૫), (૭)-(૮), (૮)-(૬), (૯)-(૫), (૧૦)-(૬)

ફન સાયન્સ ગેલેરી એક્ઝિબીટને ઓળખો

સર્પ લોલક

હેન્ડલ હાથું કરી અને જરૂરી નીચે લાવવાથી લોલકની હારમણામાં આંદોલન ઉત્પન્ન થશે. થોરી કાણો માટે લોલકના સ્ટીલબોલની ભાત જોતા રહે. જુઓ કે તેઓ સપાકાર ગતિથી લહેરાય છે. દરેક લોલકની લંબાઈ જુદી જુદી હોવાથી તેઓની દોલન આવૃત્તિ જુદી જુદી હશે. આ લોલકની આવૃત્તિએ રીતે ગોઠવવામાં અખેલે છે કે જેથી લોલકના ગોળાઓ સપાકાર ગતિએ આગળ વધતા હોય એમ દેખાય છે. દરેક લોલક તેની લંબાઈને અનુરૂપ થોડી અલગ ગતિથી આગળ પાછળ થાય છે.

આ લોલકની લંબાઈ એ રીતે ગોઠવવામાં આખેલી છે કે ૩૦ સેકન્ડમાં સોથી લાંબું લોલક ૧૫ વખત દોલન કરશે. થીજું લોલક ૧૬ વખત દોલન કરશે. નીચું ૧૭ વખત દોલન કરશે. જો કે દરેક લોલક ૩૦ સેકન્ડમાં ચોકકસ સંખ્યામાં દોલન કરશે અને દરેક લોલક ૩૦ સેકન્ડમાં એકસાથે થઈ જશે. ૧૫ સેકન્ડ પછી બેદી નંબરવાળા લોલકોએ પૂર્ણ નંબરના દોલન કરેલ હોશે અને એક નંબરવાળા લોલકો એ અર્ધનંબરના દોલન કરેલ હોશે. આંદું પરિણામ એક સુંદર મનોરંજક પેર્ટરમાં આવે છે.

ફોન્ઝાનિક પ્રશ્ન

સિથત વિદ્યુત એટલે શું?

વિદ્યુત એ વિજ્ઞાનો એક પ્રકાર છે જે આશુના થોડાક ભાગની ગતિને કારણે ઉદભવે છે, જેને ઇલેક્ટ્રોન કહે છે.

તમે શેતરંજી (જાજમ) ૫૨

આણોટો, ધાતુના બનેલા દરવાજાના હાથાને પકડો, તમે જીજો વિદ્યુત આંચકો અનુભવશો. આ આંચકો તમારામાંથી ધાતુમાં જાય છે. આ પ્રકારના વિદ્યુતને સિથત વિદ્યુત કહે છે. તે તમારા વાળને ઊભા રાખે છે, ટેલિવિઝન સેટ પર ધૂળ જામવા હે છે અને કુગાને દિવાલ પર ચોટારી રાખે છે. બે જુદા જુદા અધાતુ પદથોને એકબીજા સાથે ઘસવાથી સિથત

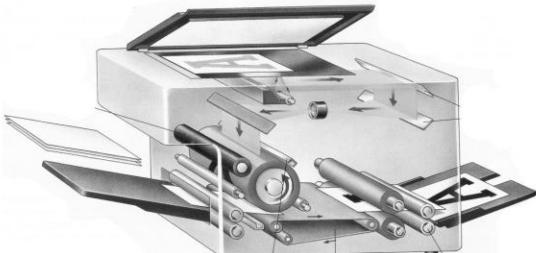
વિદ્યુત ઉદભવે છે. તે પદાર્થને સાથે રાખે છે અથવા દૂર ધકેલે છે. કારણ કે વિરુદ્ધ વિદ્યુતભારો આકર્ષણ અનુભવે છે અને સરાખા વિદ્યુતભાર અપાકર્ષણ અનુભવે છે. સિથત વિદ્યુત લાઈટનાગ સ્ટ્રોઇંકમાં વિનાશક છે જ્યારે ફોટોકોપીઅર, પેઇન્ટ સ્પ્રેયર અને એર આયોનાઇઝરમાં ઉપયોગી છે.

ફોટોકોપીઅર (જેરોક્ષ મશીન):

ફોટોકોપીઅર સિથત વિદ્યુતનો ઉપયોગ કરી કાર્ય કરે છે અને વિરુદ્ધ વિદ્યુતભારોને આકર્ષ છે. રોટેટીંગ ક્રમ, તેની ઉપર પદાર્થનું આવરણ ચઢાવેલ હોય છે જે પ્રકાશ તેના પર પડતા વિદ્યુતને વહેવા હે છે, જે સિથત વિદ્યુત સાથે ઘન વિદ્યુતભારિત હોય છે. કોપી કરવાના પદાર્થ ૫૨ ના સફેદ વિસ્તાર પરથી પ્રકાશ ક્રમ પર ૫૩ છે અને

ફોટોકોપીઅર (જેરોક્ષ મશીન):
વિદ્યુતભારનો પ્રવાહ દૂર(બંધ) થાય છે. કાગો વિસ્તાર પોતાનો ઘન વિદ્યુતભાર જાળવી રાખે છે અને ઋણ વિદ્યુતભારિત પાઉડર, ટોનર ને આકર્ષ છે કે જે ત્યારબાદ કાગળ પર તબદિલ થાય છે.

પ્રથમ ફોટોકોપીઅર અમેરિકાના વકીલ, ચેસ્ટર કાર્લસને (૧૯૦૬ - ૧૯૬૮) ઈ.સ. ૧૯૭૮ માં બનાવ્યું હતું. તેમણે આ પદ્ધતિને જેરોક્ષાગાંધી નરીકે ઓળખાવી. શ્રીક શબ્દ જેરોક્ષ, "સૂકુ" અને ગ્રાનીસ, "લભાડા".

વિજ્ઞાન હિંદુ:

- ૧) વિદ્યુત પ્રવાહનો ડા યુનિટ શુંછે ?
 (અ) મ્ઝો   (બ) કેરાડ   (ક) ઓરમ   (દ) એમ્પિયર
- ૨) નીચેનામાંથી કઈ પદ્ધતિયાં ઉખાનું વહન થતુંનથી ?
 (અ) રેડિયેશન (વિકિરણ)   (બ) કન્વેક્શન(સંવહન)   (ક) રીફેક્શન(પ્રત્યાવર્તન)   (દ) કન્ડક્શન(ઉખાતા)
- ૩) વિદ્યુત બલખાંના વાયરને શુંકું છે ?
 (અ) હીટિંગ એલિમેન્ટ   (બ) રેડિયેટર   (ક) ફિલામેન્ટ   (દ) લ્યુમિનસ વાયર
- ૪) ઘાતુને ગરમ કરતાં પ્રસરે છે અને ઢાડી પાદતાં સંકોચાય છે.
 (અ) ખરું   (બ) ખોટું
- ૫) અનંત અંતરેથી વેન્સમાંથી પસાર થતું પ્રકાશનું કિરણ જે બિદુંએ મળે છે – તેનું નામ શુંછે ?
 (અ) અનંત   (બ) સેન્ટર   (ક) ફેક્સ   (દ) પેરાબોલા (પરવલય)
- ૬) થીયરી ઓફ રીલેટીવીટી માટે કયા વેશાનિક જાણીતાંછે ?
 (અ) એમ્પિયર   (બ) એડવીન હર્બલ   (ક) આલ્બર્ટ આઈનસ્ટાઇન   (દ) આઈજેક ન્યુટન
- ૭) પૃથ્વી કઈ આકાશગંગામાં આવેલી છે ?
 (અ) મિલ્કી વે   (બ) બીગ બેગ   (ક) સૂર્ય   (દ) કક્ષા (ઓરબીટ)
- ૮) આર્વતકોષ્ટકમાં પ્રથમ તત્ત્વ કયાં છે ?
 (અ) મરક્કુરી   (બ) લિથિયમ   (ક) હિલિયમ   (દ) હાઇડ્રોજન
- ૯) બેરીજનું pH લેવલ ઉથી નીચે હોય છે.
 (અ) ખરું   (બ) ખોટું

સાયન્સ સેન્ટર

સાયન્સ સેન્ટરના ભૌયાતળીએ ઢકી વિશેટર તેમજ સોયેનીયાર શોપ આવેલ છે. જ્યારે પ્રથમ માળ પર કુન સાયન્સ ગેલેરી, પ્લેનેટેરીયમ તેમજ કીડ ટ્પેસ આવેલ છે. મદ્વાય સ્ટાર પર ઔડીટોરીયમ તેમજ બીજા માળ પર ડાયમંડ ગેલેરી આવેલ છે, જ્યારે એન્ટર્ટીગ ઈન ટુ સ્પેસ ગેલેરી, ટેક્સ્ટાઇલ ગેલેરી, પાવર ઓફ પ્લે ગેલેરી, કોસ્મોસ ગેલેરી તથા પોલર સાયન્સ ગેલેરીની કામગીરી ટુંક સમયાં શર થાનાર છે.

ઢકી શો	મંગાયાર થી શુક્રવાર નો સમય	શલિવાર, ચવિવાર અને જાહેર રજાનાં દિવસો
અંગેજુ શો	૦૮:૧૫, ૧૧:૨૦, ૧૨:૦૦, ૦૨:૪૦, ૦૪:૦૦	૦૮:૧૫, ૧૧:૨૦, ૧૨:૦૦, ૦૨:૪૦, ૦૪:૦૦
હિન્દી શો	૧૦:૦૦, ૧૦:૪૦, ૧૨:૪૦, ૦૧:૨૦, ૦૨:૦૦, ૦૩:૨૦	૧૦:૦૦, ૧૦:૪૦, ૧૨:૪૦, ૦૧:૨૦, ૦૨:૦૦, ૦૩:૨૦, ૦૪:૪૦, ૦૬:૦૦
સાયન્સ સેન્ટર + પ્લેનેટેરીયમ + મુજિયમ + ડાયમંડ ગેલેરી		પ્લેનેટેરીયમ
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૧૦૦	શલિવાર, ચવિવાર અને જાહેર રજાનાં દિવસો
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૬૫	
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૬૦	૦૮:૩૦ થી ૧૦:૨૦ અંગેજુ
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૪૦	૧૦:૩૦ થી ૧૧:૨૦ ગુજરાતી
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૧૨૦	૧૧:૩૦ થી ૧૨:૨૦ ગુજરાતી
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૮૦	૧૨:૩૦ થી ૦૧:૨૦ અંગેજુ
સાયન્સ સેન્ટર + પ્લેનેટેરીયમ +મુજિયમ +ડાયમંડ ગેલેરી +૩કી શો		૦૧:૩૦ થી ૦૨:૨૦ હિન્દી
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૧૨૦	૦૧:૩૦ થી ૦૨:૨૦ હિન્દી
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૮૦	૦૨:૩૦ થી ૦૩:૨૦ હિન્દી
પ્લેનેટેરીયમ		૦૩:૩૦ થી ૦૪:૨૦ ગુજરાતી
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૫૦	૦૪:૩૦ થી ૦૫:૨૦ અંગેજુ
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૪૦	૦૫:૩૦ થી ૦૬:૨૦ ગુજરાતી
૩ કી શો		
૧૮ વર્ષથી ઉપર	રૂ. ૬૦	
૩ થી ૧૮ વર્ષ	રૂ. ૪૦	